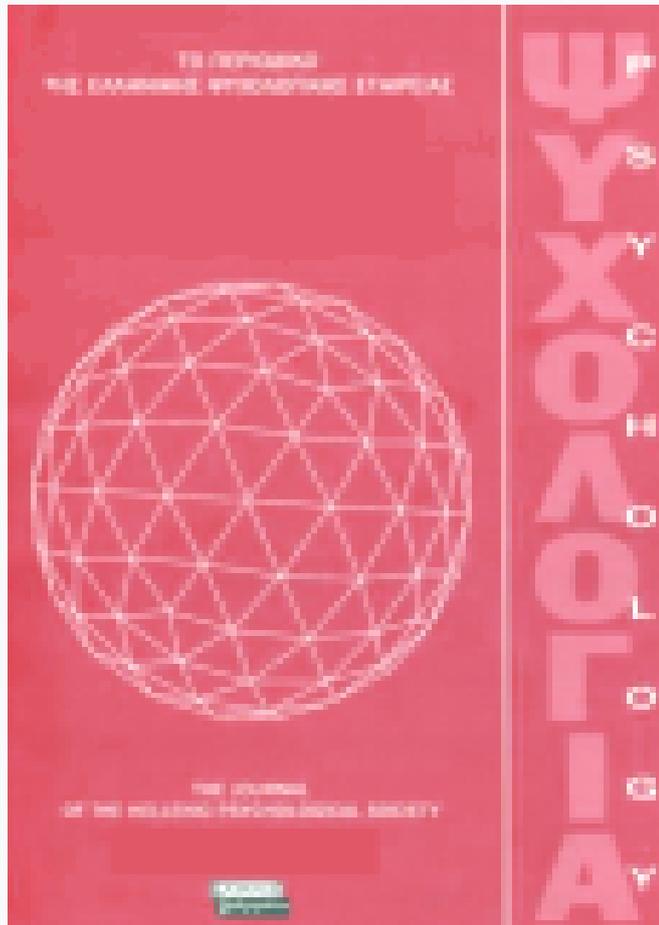

Psychology: the Journal of the Hellenic Psychological Society

Vol 13, No 4 (2006)

Recidivism among juvenile delinquents: Self-reported sociodemographic characteristics, behavioural features and perceptions of delinquency

Άρτεμις Γιώτσα

doi: [10.12681/psy_hps.23916](https://doi.org/10.12681/psy_hps.23916)

Copyright © 2020, Άρτεμις Γιώτσα

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/).

To cite this article:

Γιώτσα Α. (2020). Recidivism among juvenile delinquents: Self-reported sociodemographic characteristics, behavioural features and perceptions of delinquency. *Psychology: The Journal of the Hellenic Psychological Society*, 13(4), 111–128. https://doi.org/10.12681/psy_hps.23916

Αξίες και οικογένεια: Μια διαπολιτισμική μελέτη

ΑΡΤΕΜΙΣ ΓΙΩΤΣΑ

Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στο παρόν άρθρο παρουσιάζεται μια διαπολιτισμική έρευνα η οποία διερευνά την ύπαρξη ομοιοτήτων και διαφορών στις αξίες και στις οικογενειακές αξίες ανάμεσα σε τέσσερις χώρες με διαφορετική πολιτισμική δομή: την Ελλάδα, την Ολλανδία, τη Χιλή και το Πακιστάν. Το δείγμα της έρευνας αποτελείται από 1.187 φοιτητές, ηλικίας 18-25 ετών. Για τη μέτρηση των αξιών χρησιμοποιήθηκε η συντομευμένη κλίμακα του ερωτηματολογίου *Schwartz' Values Scale* και για τη μέτρηση των οικογενειακών αξιών χρησιμοποιήθηκε η συντομευμένη μορφή της *Κλίμακας Οικογενειακών Αξιών του Γεώργα*. Στην ανάλυση των ευρημάτων υιοθετήσαμε τη μέθοδο της *δομικής ισοτιμίας*, η οποία αναφέρεται στην αντιστοιχία των εννοιών που υπάρχει μεταξύ των δομών των παραγόντων σε διαφορετικές χώρες. Η ερμηνευτική προσέγγιση των διαφορών μεταξύ των χωρών έγινε με βάση την ψυχολογική διάσταση «συλλογικότητα - ατομικισμός». Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας, καθολικότητα παρουσιάζουν οι οικογενειακές αξίες σχετικά με τις υποχρεώσεις των μελών της οικογένειας μεταξύ τους. Ειδικότερα όσον αφορά την Ελλάδα, οι διαπολιτισμικές μας συγκρίσεις δείχνουν ότι, παρ' όλες τις ιδιαιτερότητες που συνδέονται με τη μορφή της ελληνικής οικογένειας, παρατηρούνται κάποιες ομοιότητες με τα οικογενειακά σχήματα στη Χιλή και στην Ολλανδία και κάποιες άλλες με το Πακιστάν.

Λέξεις-κλειδιά: Οικογένεια, Οικογενειακές αξίες, Διαπολιτισμική ψυχολογία.

Η μελέτη των αξιών εμφανίζει ιδιαίτερο θεωρητικό και ερευνητικό ενδιαφέρον στο χώρο της κοινωνικής και της διαπολιτισμικής ψυχολογίας τα τελευταία είκοσι πέντε χρόνια, καθώς μας δίνει τη δυνατότητα να εντοπίσουμε τις συνεχείς αλλαγές που υφίστανται ένας πολιτισμός και τα άτομα που ζουν σε αυτόν σε σχέση με τις ιστορικές και κοινωνικές αλλαγές που παρατηρούνται (Smith & Schwartz, 1997). Διάφοροι ερευνητές εστιάζουν τη μελέτη των αξιών σε επίπεδο πολιτισμού, πώς δηλαδή αξιολογούνται οι αξίες που έχουν αντιπροσωπευτικά δείγματα μελών σε διαφορετικούς πολιτισμούς. Ο Hofstede (1980), συγκεκριμένα, μελέτησε αξίες από σα-

ράντα χώρες και κατέληξε σε ταξινόμηση των χωρών βάσει τεσσάρων διαστάσεων, τις οποίες ονόμασε «απόσταση εξουσίας», «αποφυγή βεβαιότητας», «ατομικισμός - συλλογικότητα» και «ανδρισμός - θηλυκότητα». Το 1987 ένα διεθνές δίκτυο διαπολιτισμικών ερευνητών, γνωστό ως *Chinese Culture Connection*, εξέτασε την πιθανότητα στην ερευνητική εργασία του Hofstede να υπάρχει ερευνητική προκατάληψη υπέρ των δυτικών χωρών και αρχικά ζήτησε από Κινέζους να καταγράψουν τις κινεζικές πολιτισμικές αξίες που είναι πιο βασικές για αυτούς. Στη συνέχεια η έρευνα επεκτάθηκε σε είκοσι τρεις διαφορετικούς εθνικούς πολιτισμούς και από την ανάλυση

δεδομένων με τη μέθοδο του Hofstede που ακολούθησε προέκυψαν τέσσερις παράγοντες. Και στις δύο παραπάνω έρευνες τα αποτελέσματα συμφωνούν ότι οι διαστάσεις «απόσταση εξουσίας», «ατομικισμός – συλλογικότητα» και «ανδρισμός – θηλυκότητα» διαφοροποιούν τις αξίες σε διαπολιτισμικό επίπεδο (Smith & Bond, 2005).

Άλλοι ερευνητές έχουν εστιάσει στη διερεύνηση της εννοιολογικής δομής των αξιών γενικότερα (Schwartz & Bilsky, 1987). Μέσα από το έργο των Schwartz και Bilsky (1987, 1990, 1992) και του Schwartz (1994) έχει διατυπωθεί μια καθολική θεωρία των αξιών, η οποία βασίζεται σε πέντε στοιχεία: οι αξίες α) αποτελούν έννοιες ή πεποιθήσεις, β) αναφέρονται σε επιθυμητούς σκοπούς ή μορφές συμπεριφοράς, γ) υπερβαίνουν συγκεκριμένες καταστάσεις, δ) καθοδηγούν το άτομο στην αξιολόγηση της συμπεριφοράς και των γεγονότων, και ε) ιεραρχούνται αξιολογικά. Επιπλέον, διαμόρφωσαν μια καθολική τυπολογία των αξιών, υποστηρίζοντας ότι οι αξίες αντιπροσωπεύουν με τη μορφή συνειδητών στόχων τρεις καθολικές ανάγκες της ανθρωπίνης ύπαρξης, οι οποίες είναι: α) βιολογικές ανάγκες του ατόμου, β) προϋποθέσεις για συντονισμένη αλληλεπίδραση, και γ) ανάγκες επιβίωσης και ευημερίας της ομάδας (Buss, 1986).

Ο Trompenaars (1993) εστίασε τη μελέτη του για τις αντιλήψεις των ατόμων πάνω στις αξιακές διαστάσεις βασισμένες στην κοινωνιολογία και στην κοινωνική ανθρωπολογία (Kluckhohn, 1951. Kluckhohn & Strodtbeck, 1961. Rokeach, 1968). Στην έρευνά του προσδιόρισε δύο διαστάσεις που διαφοροποιούν τις αξίες σε επίπεδο πολιτισμού: τη διάσταση «συντηρητισμός – ανθρωπιστική δέσμευση» και τη διάσταση «εμπλοκή λόγω αφοσίωσης – ωφελμιστική εμπλοκή». Η δεύτερη διάσταση έχει εννοιολογικές και εμπειρικές ομοιότητες με τη διάσταση «ατομικισμός – συλλογικότητα» του Hofstede (Smith & Bond, 2005).

Στις παραπάνω μελέτες των αξιών χρησιμοποιείται ο όρος της λειτουργικότητας, ο οποίος καθιστά κατανοητή τη σύνδεση μεταξύ των οικολογικών στοιχείων και των τρόπων προσαρμογής του ατόμου. Λειτουργικός είναι κάθε θεσμός,

αξία ή ψυχολογικό γνώρισμα που έχει ενσωματωθεί στο κοινωνικό σύστημα ή στην προσωπικότητα των μελών μίας κοινωνίας επειδή συμβάλλει στην επιβίωση και στη διατήρηση της ισορροπίας του κοινωνικού συστήματος ή της προσωπικότητας των ατόμων. Όταν υπάρχει επιτυχημένη προσαρμογή της κοινότητας στις απαιτήσεις του περιβάλλοντος, οι κοινωνικοί θεσμοί είναι λειτουργικοί. Οι αξίες μιας κοινωνίας διαμορφώνονται επειδή είναι λειτουργικές (Γεώργας, 1990), και η συμπεριφορά των ατόμων ρυθμίζεται σε σημαντικό βαθμό από τις κοινωνικές αξίες. Σύμφωνα με τον Kluckhohn (1951, σ. 395), οι αξίες αντιπροσωπεύουν «τη σαφή ή υπονοούμενη σύλληψη του επιθυμητού, χαρακτηριστική ενός ατόμου ή κάποιας ομάδας, η οποία επηρεάζει την επιλογή προτύπων, μέσων και δράσεων στην κοινωνία». Σύμφωνα με τους Smith και Bond, (2005, σ. 119), «οι αξίες είναι οικουμενικού τύπου δηλώσεις αναφορικά με το τι θεωρούμε επιθυμητό ή ελκυστικό». Οι αξίες, επίσης, είναι βαθιά ριζωμένες στη συνείδηση του ατόμου και η παραβίασή τους δημιουργεί αναταραχή στον ψυχικό του μηχανισμό. Ο Freud επισημαίνει ότι ένα μέρος του «υπερεγώ» του ατόμου αντιπροσωπεύει εσωτερικά τις αρχές και το αξιολογικό σύστημα της κοινωνίας, το οποίο μεταδίδεται από την παιδική ηλικία στο άτομο μέσω των γονέων.

Η οικογένεια, λόγω της σημαντικότητας της επιρροής της στη διαπαιδαγώγηση του παιδιού, αποτελεί φορέα διαμόρφωσης των αξιών του (Γεώργας, 1986. Κατάκη, 1989. Minturn & Lambert, 1964. Whiting & Whiting, 1975), καθώς μεταδίδει στο παιδί τα ήθη και έθιμα της κοινότητας και τους θεσμούς της κοινωνίας. Οι γονείς είναι τα πρώτα πρόσωπα που επιδρούν στη διαμόρφωση της προσωπικότητας, της ταυτότητας και της αυτονομίας του ατόμου, για να ενταχθεί ως αυτόνομο άτομο στην κοινωνία (Maccoby, 1995). Η οικογένεια επίσης επηρεάζει τους δεσμούς των ομάδων μέσα στην κοινότητα και η μορφή της αποτελεί σημαντικό παράγοντα στη διαμόρφωση των αξιών και της προσωπικότητας του ατόμου (Γεώργας, 1990).

Η μετάδοση των οικογενειακών αξιών από την εκτεταμένη οικογένεια στη σημερινή μορφή οικογένειας βασίζεται, επίσης, στην κοινωνική υποστήριξη μεταξύ των μελών. Σε έρευνα που έλαβε χώρα σε επαρχιακές πόλεις της Ελλάδας και στην Αθήνα (Γεώργας & Δραγώνα, 1988) βρέθηκε ότι δεσμοί των ατόμων με τις οικογένειές τους διατηρούνται μέσω της κοινωνικής υποστήριξης: τα άτομα δηλαδή παρέχουν μεταξύ τους βοήθεια σε κρίσιμες στιγμές, στηρίζουν οικονομικά τα άλλα μέλη όταν χρειάζεται, βοηθούν σε καθημερινές δραστηριότητες και συμβουλεύουν για τη λήψη αποφάσεων. Όπως επίσης αναφέρεται στο μοντέλο κοινωνικής συνοχής (Hogg, 1987, 1992. Turner, 1982, 1984), η συμμετοχή του ατόμου στην ομάδα έχει συναισθηματική βάση και εκδηλώνεται μέσω θετικών συναισθημάτων ελξης μεταξύ των ατόμων. Παρ' όλο που οι ρόλοι και οι λειτουργίες μέσα στην οικογένεια μεταβάλλονται, η βασική αξία της οικογένειας έγκειται στη διαμόρφωση των συναισθηματικών δεσμών που αναπτύσσονται μεταξύ των μελών, που είναι αναντικατάστατοι (McGoldrick, Heiman, & Carter, 1993).

Ποικίλες έρευνες επίσης έχουν διεξαχθεί στην Ελλάδα και διερευνούν την ελληνική οικογένεια, τις οικογενειακές αξίες (Georgas, 1993) καθώς και την εγγύτητα, την αλληλεπίδραση και την επικοινωνία των μελών μεταξύ τους. Ο Γεώργας διεξήγαγε μία σειρά ερευνών πάνω στις οικογενειακές αξίες των ατόμων (Γεώργας, 1986. Georgas, 1989, 1991) και χρησιμοποίησε αξίες που είναι σχετικές με την παραδοσιακή, αγροτική, εκτεταμένη οικογένεια. Από την ανάλυση των αποτελεσμάτων των ερευνών του σχηματίστηκαν τρεις παράγοντες: α) ιεραρχικοί ρόλοι του πατέρα και της μητέρας, β) θετικές οικογενειακές σχέσεις και φιλότιμο, γ) υποχρεώσεις των παιδιών προς την οικογένεια και τους συγγενείς. Σε έρευνα που διερεύνησε τις στάσεις Ελλήνων μαθητών, φοιτητών και εκπαιδευτικών απέναντι στην Ευρώπη και στην εθνική ταυτότητα, τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η ελληνική οικογένεια προσλαμβάνεται ως περισσότερο παραδοσιακή, με πιο στενές οικογενειακές σχέσεις μεταξύ των

μελών σε σχέση με την ευρωπαϊκή οικογένεια (Γεώργας, Χαντζή, Γκαρή, Μυλωνάς, Ντάλλα, Ανδρεοπούλου, & Παναγιωτοπούλου, 2004).

Η Κατάκη (1989), επίσης, αναφέρεται στη σύγχυση που προκαλεί η επιβίωση των παραδοσιακών οικοθεωριών στις αξίες, στους ρόλους και στις συμπεριφορές μεταξύ των ατόμων. Η διατήρηση στη σημερινή εποχή αξιών και στάσεων που ήταν λειτουργικές σε παλαιότερες μορφές οικογένειας και κοινωνικών συστημάτων επιφέρει δυσκολίες στην ανάληψη ρόλων που απαιτούνται από τις τωρινές καθημερινές συνθήκες. Τα άτομα προσπαθούν να συνδυάσουν το παλιό με το καινούριο. Για να επιτευχθεί όμως αυτό, απαιτείται αναθεώρηση των αξιών και αναπροσαρμογή των συμπεριφορών, η οποία ακολουθεί σταδιακή και σταθερή πορεία. Η αναθεώρηση αυτή επιφέρει, όμως, αμφισβήτηση της βασικής δομής της οικογένειας και του σκοπού της.

Τα αποτελέσματα των παραπάνω ερευνών και μελετών δείχνουν ότι σήμερα «μπορούμε να μιλήσουμε για ένα μεταβαλλόμενο σύστημα της ελληνικής οικογένειας, το οποίο δομικά μεν φαίνεται να μοιάζει με πυρηνική οικογένεια, λειτουργικά, όμως, εξακολουθεί να διατηρεί βασικά ψυχολογικά χαρακτηριστικά της εκτεταμένης οικογένειας. Το μεταβαλλόμενο αυτό σχήμα μπορεί να ονομαστεί *εκτεταμένη αστική οικογένεια*» (Γεώργας, 2000, σ. 247).

Συλλογικότητα – ατομικισμός

Σχετική με τη μελέτη της οικογένειας και τη διαμόρφωση των αξιών είναι η διαφοροποίηση των κοινωνιών που έχει κάνει η διαπολιτισμική ψυχολογία σε ατομιστικές και συλλογικές (Hofstede, 1980. Kagitçibasi & Berry, 1989. Kim, Triandis, Kagitçibasi, Choi, & Yoon, 1994. Triandis, 1995). Οι αξίες που αντανακλούν τον ατομικισμό χαρακτηρίζουν το βιομηχανικό πολιτισμό και περιλαμβάνουν τη σκληρή ατομική εργασία, την επιτυχία του αυτοπροσδιορισμού του εαυτού και την ανάπτυξη της προσωπικότητας. Η συλλογικότητα αναφέρεται σε αξίες όπως να ενδιαφέ-

ρεται κανείς για τους άλλους, να υπολογίζει τις συνέπειες των αποφάσεών του για τους άλλους ανθρώπους και να μοιράζεται τους υλικούς πόρους (Hui & Triandis, 1985).

Σε επίπεδο ατόμων, η έννοια του ατομικισμού συναντάται με την ονομασία του «ιδιοκεντρισμού», όταν δηλαδή το άτομο υποτάσσει τους στόχους της ομάδας στους δικούς του στόχους. Ο ιδιοκεντρισμός παρατηρείται όταν το άτομο είναι στραμμένο στην προσωπική του επιτυχία και απομονωμένο από την ομάδα (Hofstede, 1980. Triandis, 1986, 1995). Η έννοια της συλλογικότητας (Hofstede, 1980) παίρνει την ονομασία «αλλοκεντρισμός», όταν δηλαδή το άτομο τοποθετεί πιο ψηλά τους στόχους της ομάδας από τους δικούς του στόχους. Ο αλλοκεντρισμός παρατηρείται όταν υπάρχει κοινωνική υποστήριξη από την ομάδα. Η Kagitçibasi (1994, 1996) προτείνει ένα μοντέλο πάνω στην οικογένεια και στην οικογενειακή αλλαγή μέσω της κοινωνικοοικονομικής ανάπτυξης. Το μοντέλο αυτό συμπεριλαμβάνει μια ανάλυση αιτιακή / λειτουργική της ανάπτυξης του εαυτού. Συγκεκριμένα, η Kagitçibasi παρουσιάζει τρία σχήματα οικογένειας. Αυτά τα σχήματα διαφοροποιούνται σύμφωνα με δύο διαστάσεις: τη *συναισθηματική* και την *υλική* διάσταση. Τα τρία σχήματα οικογένειας που περιγράφει ονομάζονται: το συλλογικό, το ατομικιστικό και το συνθετικό μοντέλο της ανθρώπινης συγγένειας. Το συλλογικό σχήμα οικογένειας εντοπίζεται στις επαρχιακές, αγροτικές και παραδοσιακές κοινωνίες, όπου τα άτομα συνδέονται μεταξύ τους σε συναισθηματικό και υλικό-οικονομικό επίπεδο. Το σχήμα αυτό χαρακτηρίζεται από αλληλεξάρτηση των ατόμων και στις δύο διαστάσεις, τη συναισθηματική και την υλική. Το ατομικιστικό σχήμα οικογένειας, το οποίο αποτελεί η δυτικού τύπου μέσης κοινωνικής τάξης πυρηνική οικογένεια, χαρακτηρίζεται από ανεξαρτησία και στις δύο διαστάσεις. Τα άτομα έχουν συναισθηματική αλλά και υλική αυτονομία μεταξύ τους. Τέλος, το συνθετικό σχήμα οικογένειας, που χαρακτηρίζει τις βιομηχανικές συλλογικές κοινωνίες, χαρακτηρίζεται από ανεξαρτησία στην υλική διάσταση και από αλληλεξάρτηση

στη συναισθηματική διάσταση. Το οικογενειακό αυτό σχήμα συναντάται σε κοινωνίες που διατηρούν στοιχεία συλλογικότητας και συναισθηματικής εγγύτητας, ενώ παράλληλα καλλιεργούν στοιχεία αυτονομίας και ανεξαρτησίας σε οικονομικό επίπεδο μεταξύ των ατόμων.

Σημαντική επιρροή στη διαμόρφωση της οικογενειακής δομής και λειτουργίας ασκούν επίσης οι ιδεολογικές και πολιτισμικές αλλαγές που σχετίζονται με τον ατομισμό, την αυτονομία, την οικογένεια και τους ρόλους των δύο φύλων (Hutter, 1981). Όπως τονίζει ο Παπαστάμου (2001), δεν μπορεί κανείς να αρνηθεί «[...] την ύπαρξη μεγαλύτερων ή μικρότερων συλλογικών μορφωμάτων, τα οποία δημιουργούν και διατηρούν αποστάσεις μεταξύ των ανθρώπων, συσφίγγουν τις σχέσεις μεταξύ άλλων και εξυπηρετούν συμφέροντα που ξεπερνούν πολύ εκείνων των ατόμων που τα απαρτίζουν [...]» (σ. 332).

Στόχοι και υποθέσεις της έρευνας

Η παρούσα έρευνα στοχεύει να διερευνήσει την ύπαρξη καθολικών (ηθικών) και πολιτισμικά μοναδικών (ηθικών) στοιχείων στις αξίες και στις οικογενειακές αξίες σε τέσσερις χώρες: Ελλάδα, Ολλανδία, Χιλή και Πακιστάν. Η επιλογή των χωρών έγινε με κριτήριο την ευρύτερη δυνατή εκπροσώπηση διαφορετικών «γεωγραφικών ζωνών». Επιπλέον, οι επιλεγμένες χώρες απαντώνται σε διαφορετικές ομάδες στις πολιτισμικές ταξινομίες με βάση συνδυασμό οικολογικών, οικονομικών και κοινωνικών δεικτών (Georgas & Berry, 1995. Georgas, Van de Vijver, & Berry, 2004). Για τους παραπάνω λόγους αναμένεται ότι, εκτός από τον εντοπισμό βασικών κοινών στοιχείων, θα προκύψουν διαστάσεις που αντανakλούν τις ιδιαιτερότητες στις αξίες και στις οικογενειακές αξίες σε κάθε χώρα ξεχωριστά. Η ψυχολογική διάσταση «ατομικισμός – συλλογικότητα» χρησιμοποιείται στην παρούσα έρευνα για την ερμηνευτική προσέγγιση των διαφορών μεταξύ των χωρών. Στις ατομικιστικές κοινωνίες οι δεσμοί των ατόμων είναι χαλαροί, ενώ στις συλ-

λογικές κοινωνίες οι δεσμοί των ατόμων γίνονται πιο στενοί και ισχυροί (Hofstede, 1980. Triandis et al., 1986). Στην έρευνα αυτή η Ολλανδία επιλέχθηκε ως κοινωνία ατομικιστικών αξιών, ενώ η Χιλή και το Πακιστάν θεωρούνται συλλογικές κοινωνίες (Hofstede, 1980). Σύμφωνα με τη διαπολιτισμική έρευνα, η Ελλάδα τοποθετείται περίπου στο μέσο του άξονα «ατομικισμός – συλλογικότητα» (Hofstede, 1980. Schwartz, 1994).

Επειδή οι συγκρινόμενες χώρες προέρχονται από διαφορετικούς πολιτισμικούς χώρους (Ευρώπη, Νότια Αμερική και Ασία) και αποτελούν επομένως κοινωνίες με διαφορετική πολιτισμική οργάνωση και κοινωνική δομή, αναμένουμε ότι:

- Από τα αποτελέσματα των αναλύσεων θα προκύψουν διαστάσεις που θα αντανακλούν τις ιδιαιτερότητες στις αξίες και στις οικογενειακές αξίες σε κάθε χώρα ξεχωριστά.
- Θα υπάρχουν ομοιότητες μεταξύ των χωρών οι οποίες στον άξονα «συλλογικότητα – ατομικισμός» χαρακτηρίζονται ως «συλλογικές» κοινωνίες (Χιλή, Πακιστάν).
- Θα υπάρχουν διαφορές μεταξύ των χωρών οι οποίες, με βάση την ψυχολογική διάσταση «συλλογικότητα – ατομικισμός» (Hofstede, 1980. Triandis et al., 1986), χαρακτηρίζονται ως «ατομικιστικές» κοινωνίες (Ολλανδία) και ως «συλλογικές» κοινωνίες (Χιλή, Πακιστάν).
- Η Ελλάδα, η οποία με βάση την παραπάνω κατηγοριοποίηση βρίσκεται στο μέσο του

άξονα «συλλογικότητα – ατομικισμός», θα παρουσιάζει κάποιες ομοιότητες με τις συλλογικές κοινωνίες (Χιλή, Πακιστάν) και κάποιες ομοιότητες με την ατομικιστική κοινωνία (Ολλανδία).

Μέθοδος

Δείγμα

Η έρευνα αυτή αποτελεί μέρος ενός ευρύτερου διαπολιτισμικού ερευνητικού σχεδίου, το οποίο μελέτησε διαστάσεις της δομής και της λειτουργίας της οικογένειας σε συνάρτηση με ψυχολογικές μεταβλητές σε 30 χώρες (Georgas, Berry, Van de Vijver, Kağitçibasi, & Roostinga, 2006).

Ο συνολικός αριθμός των ατόμων που συμμετείχαν στην έρευνα ανέρχεται σε 1.187 φοιτητές από την Ελλάδα, την Ολλανδία, τη Χιλή και το Πακιστάν. Το ελληνικό δείγμα αποτελείται από 354 άτομα (29.8%), το ολλανδικό δείγμα από 171 (14.4%), το δείγμα της Χιλής από 212 (17.9%) και το δείγμα του Πακιστάν από 450 άτομα (37.9%). Η ηλικία των φοιτητών κυμαίνεται από 18 έως 25 ετών ($M = 20.8$, $S = 2.67$). Όσον αφορά το φύλο, 463 (39%) είναι άνδρες και 724 (61%) είναι γυναίκες (βλέπε και Πίνακα 1). Σχετικά με τον τόπο κατοικίας, 719 άτομα (60.6%) μένουν στον τόπο μόνιμης κατοικίας, ενώ 466 (39.3%) δε μένουν

Πίνακας 1
Κατανομή του συνολικού δείγματος ως προς τη χώρα και το φύλο

Φύλο	Χώρα							
	Ελλάδα		Ολλανδία		Χιλή		Πακιστάν	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Αγόρια	109	30.8	37	21.6	105	49.5	212	47.1
Κορίτσια	245	69.2	134	78.4	107	50.5	238	52.9
Σύνολο	354	29.8	171	14.4	212	17.9	450	37.9

Σημείωση: Οι σχετικές συνδυαστικές συχνότητες έχουν υπολογιστεί για τις στήλες (χώρα).

στον τόπο μόνιμης κατοικίας. Αναφορικά με την οικογενειακή κατάσταση, 507 άτομα (42.7%) μένουν μόνα τους, 619 (52.1%) μένουν με τους γονείς τους, 18 άτομα (1.3%) είναι παντρεμένα χωρίς παιδιά, 12 άτομα (0.9%) είναι παντρεμένα με παιδιά, 2 (0.1%) είναι χωρισμένα και 29 άτομα (2.2,%) δε δήλωσαν κάτι από τα παραπάνω.

Ψυχοτεχνικά μέσα

Αξίες: Για τη μέτρηση των αξιών χρησιμοποιήθηκε η συντομευμένη κλίμακα (21 από 56 ερωτήσεις) του ερωτηματολογίου *Schwartz' Values Scale* (Schwartz, 1994. Schwartz & Bilsky, 1992). Το ερωτηματολόγιο περιλαμβάνει 21 προτάσεις που αναφέρονται σε αξίες όπως *ιεραρχία, συντηρητισμός, αρμονία, ανθρωπιστική δέσμευση, ανεξαρτησία του πνεύματος, συναισθηματική αυτονομία και ανωτερότητα*. Οι ερωτώμενοι καλούνται να απαντήσουν πόσο σημαντική είναι καθεμία από τις 21 αξίες στη ζωή τους. Η κλίμακα αξιολόγησης είναι επτάβαθμη τύπου Bogardus και κυμαίνεται από το 7 = «πολύ σημαντική» έως το 1 = «καθόλου σημαντική».

Οικογενειακές αξίες: Όσον αφορά τις οικογενειακές αξίες, χρησιμοποιήθηκε η συντομευμένη μορφή της *Κλίμακας Οικογενειακών Αξιών του Γεώργα* (Georgas, 1989, 1991), η οποία μετρά το βαθμό συμφωνίας με 18 παραδοσιακές οικογενειακές αξίες που αφορούν τα μέλη της πυρηνικής και της εκτεταμένης οικογένειας. Οι 18 ερωτήσεις σχηματίζουν τρεις παράγοντες: *ιεραρχία μεταξύ των γονέων, υποχρεώσεις των γονέων απέναντι στα παιδιά, υποχρεώσεις των παιδιών απέναντι στην οικογένεια*. Η κλίμακα αξιολόγησης είναι επτάβαθμη τύπου Bogardus και κυμαίνεται από το 7 = «συμφωνώ απόλυτα» έως το 1 = «διαφωνώ απόλυτα».

Διαδικασία συλλογής των δεδομένων

Η διάρκεια συμπλήρωσης του ερωτηματολογίου κατ' άτομο ήταν περίπου 15 λεπτά. Η χορήγηση των ερωτηματολογίων έγινε σε χώρο του πανεπιστημίου, με την παρουσία ερευνητικού

βοηθού, τόσο στην Ελλάδα όσο και στις άλλες τρεις χώρες. Πριν από τη συμπλήρωση των ερωτηματολογίων οι φοιτητές ενημερώθηκαν για το σκοπό της έρευνας και τους δόθηκε η διαβεβαίωση ότι οι απαντήσεις θα ήταν ανώνυμες.

Παραγοντική ανάλυση και δομική ισοτιμία των παραγόντων

Όσον αφορά τη στατιστική επεξεργασία των δεδομένων, προκειμένου να αποφύγουμε τους κινδύνους που ενέχει η ημική προσέγγιση, υιοθετήσαμε τη μέθοδο της δομικής ισοτιμίας (Van de Vijver & Poortinga, 2002), με σκοπό να εντοπίσουμε τα ερωτήματα εκείνα που ήταν απαλλαγμένα από πολώσεις και αντιπροσώπευαν το σύνολο των συγκρινόμενων πολιτισμικών ομάδων, δηλαδή τα καθολικά στοιχεία που είναι κατάλληλα για διαπολιτισμική σύγκριση.

Ο όρος *δομική ισοτιμία* των παραγόντων αναφέρεται στην εννοιολογική αντιστοιχία της δομής που προκύπτει από παραγοντικές αναλύσεις σε διαφορετικά δείγματα. Εάν δεν εξασφαλιστεί η δομική ισοτιμία ανάμεσα στους συγκρινόμενους παράγοντες, δεν υπάρχει εννοιολογική ομοιότητα, με συνέπεια να μην είναι δυνατή η απευθείας σύγκριση των προτάσεων ενός ερωτηματολογίου σε διαφορετικές χώρες. Εάν υιοθετήσουμε την ημική προσέγγιση δίχως να διερευνήσουμε τη δομική ισοτιμία του ερωτηματολογίου μεταξύ των χωρών, τότε η διαπολιτισμική σύγκριση δεν είναι έγκυρη, εφόσον τα στοιχεία ενός ερωτηματολογίου ενδέχεται να μην παρουσιάζουν την ίδια δομή σε διαφορετικές χώρες (Poortinga, 1989). Η δομική ισοτιμία μπορεί να διερευνηθεί με ποικίλες στατιστικές μεθόδους, οι οποίες συνήθως έχουν ως αφετηρία την παραγοντική ανάλυση (Van de Vijver & Poortinga, 2002). Το στατιστικό κριτήριο για τη δομική ισοτιμία των παραγόντων είναι ο δείκτης Φ του Tucker να φτάνει ή να ξεπερνά την κρίσιμη τιμή .90.

Η παραπάνω προσέγγιση προϋποθέτει ότι οι στατιστικές αναλύσεις πραγματοποιούνται τόσο εντός κάθε χώρας όσο και *μεταξύ* των χωρών. Με αυτό τον τρόπο μπορούμε να εντοπίσουμε τις

καθολικές διαστάσεις που ισχύουν για τις αξίες και τις οικογενειακές αξίες σε όλες τις χώρες, αλλά και τα πρότυπα εκείνα των αξιών και των οικογενειακών αξιών που χαρακτηρίζουν ορισμένες μόνο ομάδες χωρών.

Ευρήματα

Προκειμένου να διερευνηθούν οι πολιτισμικά ιδιαίτερες διαστάσεις και οι καθολικές διαστάσεις που χαρακτηρίζουν τις αξίες και τις οικογενειακές αξίες μέσα στην οικογένεια, χρησιμοποιήθηκε η παραγοντική ανάλυση, και ειδικότερα η μέθοδος των κύριων συνιστωσών. Η περιστροφή των αξόνων έγινε με τη μέθοδο Varimax. Για να καθορισθεί ο αριθμός των παραγόντων, χρησιμοποιήθηκε το scree test (Cattell, 1966), και για την ερμηνεία τους κρατήσαμε μόνο τις μεταβλητές με βάρος μεγαλύτερο από 0.40. Σε επόμενο στάδιο πραγματοποιήθηκαν μονομεταβλητές αναλύσεις διασποράς (ANOVA's) για τον έλεγχο της στατιστικής σημαντικότητας των διαφορών των μέσων όρων των αξιών και των οικογενειακών αξιών ανάμεσα στις τέσσερις χώρες. Όπου απαιτήθηκε, ακολούθησαν πολλαπλές συγκρίσεις των μέσων όρων ανά ζεύγη με το post hoc κριτήριο του Scheffé.

Στη συνέχεια παραθέτουμε: (α) τα αποτελέσματα που αφορούν τις πολιτισμικά ιδιαίτερες διαστάσεις των αξιών και των οικογενειακών

αξιών, και (β) τις καθολικές διαστάσεις που χαρακτηρίζουν τις αξίες και τις οικογενειακές αξίες σύμφωνα με την προσέγγιση της δομικής ισοτιμίας.

Πολιτισμικά ιδιαίτερες διαστάσεις

Στο στάδιο αυτό έγινε παραγοντική ανάλυση των z-τιμών στο δείγμα κάθε χώρας. Σύμφωνα με την ανάλυση παραγόντων σε κάθε χώρα, προέκυψαν οι παρακάτω παράγοντες για τις αξίες και τις οικογενειακές αξίες:

Αξίες: Ο Πίνακας 2 συνοψίζει με περιγραφικό τρόπο τους παράγοντες που σχηματίζουν οι αξίες σε κάθε χώρα. Όπως φαίνεται από τον Πίνακα 2, οι αξίες που δηλώνουν «ανωτερότητα, συναισθηματική αυτονομία, ανεξαρτησία του πνεύματος» ανήκουν στον ίδιο παράγοντα, ενώ αξίες που δηλώνουν την «ιεραρχία και το συντηρητισμό» σχηματίζουν άλλο παράγοντα.

Όπως προέκυψε από την παραγοντική ανάλυση, παρατηρείται χαμηλή εννοιολογική αντιστοιχία της δομής στις τέσσερις χώρες: οι παράγοντες δηλαδή δεν περιλαμβάνουν εννοιολογικά ισότιμες μεταβλητές. Πιο αναλυτικά, στον παράγοντα «ανωτερότητα, συναισθηματική αυτονομία, ανεξαρτησία πνεύματος» υπάρχει ποσοστό 17% εννοιολογικής αντιστοιχίας της δομής μεταξύ των χωρών. Ο παράγοντας αυτός είναι ισότιμος μόνο στην Ελλάδα και στην Ολλανδία (Tucker $\Phi \geq .91$) και περιλαμβάνει εννοιολογικά

Πίνακας 2
Πολιτισμικά ιδιαίτερες διαστάσεις για τις αξίες ως προς τη χώρα

Παράγοντες	Χώρα			
	Ελλάδα	Ολλανδία	Χιλή	Πακιστάν
1ος Παράγοντας	Ανωτερότητα Συναισθηματική αυτονομία Ανεξαρτησία πνεύματος	Ανωτερότητα Συναισθηματική αυτονομία Ανεξαρτησία πνεύματος	Συναισθηματική αυτονομία Ανεξαρτησία πνεύματος	Συναισθηματική αυτονομία Υπεροχή
2ος Παράγοντας	Συντηρητισμός	Συντηρητισμός Ιεραρχία	Συντηρητισμός Υπεροχή	Συντηρητισμός Ιεραρχία

Πίνακας 3
Πολιτισμικά ιδιαίτερες διαστάσεις για τις οικογενειακές αξίες ως προς τη χώρα

Χώρα				
Παράγοντες	Ελλάδα	Ολλανδία	Χιλή	Πακιστάν
1ος Παράγοντας	Υποχρεώσεις παιδιών προς συγγενείς Υποχρεώσεις γονέων προς παιδιά	Ιεραρχικοί ρόλοι του πατέρα και της μητέρας	Ιεραρχικοί ρόλοι του πατέρα και της μητέρας	Υποχρεώσεις παιδιών προς συγγενείς Υποχρεώσεις γονέων προς παιδιά
2ος Παράγοντας	Ιεραρχικοί ρόλοι του πατέρα και της μητέρας	Υποχρεώσεις παιδιών προς συγγενείς Υποχρεώσεις	Υποχρεώσεις παιδιών προς συγγενείς Υποχρεώσεις	Ιεραρχικοί ρόλοι του πατέρα και της μητέρας Υποχρεώσεις

ισότιμες μεταβλητές, όπως *ευχαρίστηση, συναρπαστική ζωή, ανοιχτό πνεύμα, δημιουργικότητα, τόλμη και ανεξαρτησία.*

Οικογενειακές αξίες: Στον Πίνακα 3 παρουσιάζονται περιγραφικά οι παράγοντες που σχηματίζουν οι *οικογενειακές αξίες* σε κάθε χώρα.

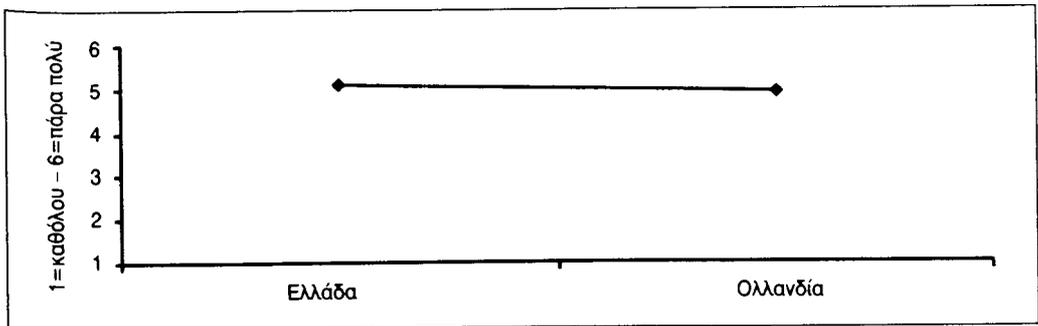
Όσον αφορά τις *οικογενειακές αξίες*, σχηματίζονται δύο παράγοντες σε κάθε χώρα: ο παράγοντας που περιλαμβάνει *οικογενειακές αξίες σχετικές με τις «υποχρεώσεις των παιδιών προς τους συγγενείς και τις υποχρεώσεις των γονέων προς τα παιδιά»* και ο παράγοντας που περιλαμβάνει *μεταβλητές οι οποίες αναφέρονται στους «ιεραρχικούς ρόλους των γονέων».* Συγκεκριμένα, παρατηρείται απόλυτη εννοιολογική ισοτιμία της δομής (ποσοστό 100%) μεταξύ των τεσσάρων χωρών (Tucker $\Phi \geq .93$) στον παράγοντα που αναφέρεται στις *«υποχρεώσεις των παιδιών προς τους συγγενείς και στις υποχρεώσεις των γονέων προς τα παιδιά».* Στον παράγοντα που περιλαμβάνει *μεταβλητές για τους «ιεραρχικούς ρόλους των γονέων»* παρατηρείται μέτρια εννοιολογική δομική αντιστοιχία (ποσοστό 50%) μεταξύ των τεσσάρων χωρών. Ο παράγοντας αυτός είναι ισότιμος στις τρεις από τις τέσσερις χώρες (Tucker $\Phi \geq .67$), και συγκεκριμένα στην Ελλάδα, στην Ολλανδία και στη Χιλή.

Διαπολιτισμική σύγκριση των παραγόντων

Σε επόμενο στάδιο πραγματοποιήθηκαν μονομεταβλητές αναλύσεις διασποράς (ANOVA's) για τον έλεγχο της στατιστικής σημαντικότητας των διαφορών των μέσων όρων των παραγόντων εκείνων που παρουσιάζουν εννοιολογική δομική ισοτιμία στις μεταβλητές των αξιών και των οικογενειακών αξιών. Όπου απαιτήθηκε, ακολούθησαν πολλαπλές συγκρίσεις των μέσων όρων ανά ζεύγη με το *post hoc* κριτήριο του Scheffé.

Αξίες

Παράγοντας 1: Συναισθηματική αυτονομία, ανεξαρτησία πνεύματος, ανωτερότητα: Όσον αφορά τις αξίες, έγινε σύγκριση μεταξύ των μέσων όρων μόνο στον πρώτο παράγοντα, που περιλαμβάνει αξίες όπως *«η συναισθηματική αυτονομία, η ανεξαρτησία του πνεύματος και η ανωτερότητα».* Εννοιολογική δομική ισοτιμία, όπως έχει ήδη ειπωθεί, παρουσιάζεται μόνο μεταξύ της Ελλάδας και της Ολλανδίας. Μεταξύ των δύο χωρών παρατηρούνται στατιστικά σημαντικές διαφορές [$F(3,1024) = 10.396, p < .01$]. Η ανάλυση διακύμανσης ανέδειξε υψηλότερους μέσους όρους στην Ελλάδα ($ME\mu. = 5.08$) απ' ό,τι στην Ολλανδία ($MO\mu. = 4.89$) σχετικά με τη ση-

Σχήμα 1

Μέσοι όροι του παράγοντα των αξιών «συναισθηματική αυτονομία, ανεξαρτησία του πνεύματος, ανωτερότητα» ως προς τη χώρα.

μασία που έχουν στη ζωή των ατόμων αξίες που δηλώνουν «συναισθηματική αυτονομία» (όπως συναρπαστική ζωή, απόλαυση ζωής, ζωή με ποικιλία), «ανεξαρτησία του πνεύματος» (όπως δημιουργικότητα, ευρύνοια, περιέργεια) και «ανωτερότητα» (όπως ανεξαρτησία, τόλμη, επιλογή στόχων). Οι παραπάνω αξίες και στις δύο χώρες είναι «κάπως σημαντικές» (Σχήμα 1).

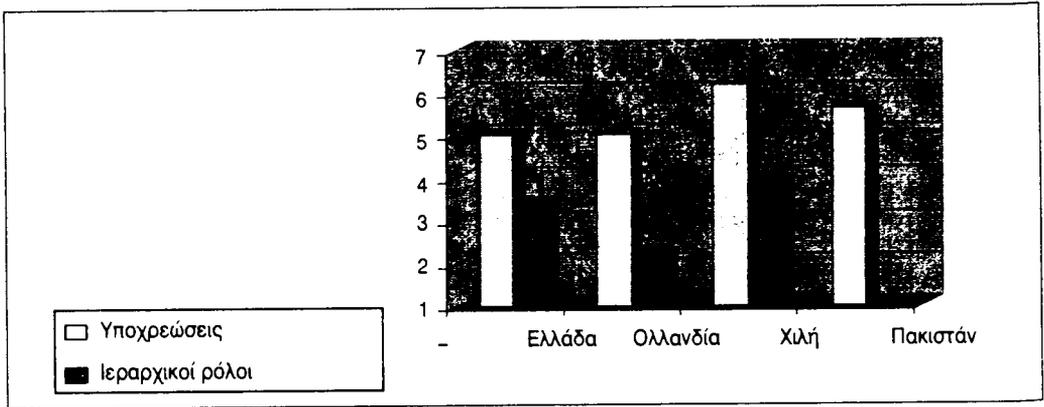
Οικογενειακές αξίες

Παράγοντας 1: Υποχρεώσεις των παιδιών προς τους συγγενείς, υποχρεώσεις των γονέων προς τα παιδιά: Ο παράγοντας των οικογενειακών αξιών που περιλαμβάνει μεταβλητές σχετικά με τις «υποχρεώσεις των παιδιών προς τους συγγενείς και τις υποχρεώσεις των γονέων προς τα παιδιά» είναι εννοιολογικά ισότιμος στη δομή και στις τέσσερις χώρες. Όπως έδειξε ο έλεγχος με το κριτήριο του Scheffé, οι διαφορές των μέσων όρων είναι στατιστικά σημαντικές μεταξύ όλων των χωρών εκτός της Ελλάδας με την Ολλανδία [$F(3,1025) = 231.997, p < .01$]. Η ανάλυση διακύμανσης ανέδειξε ότι στη Χιλή ($M\chi\lambda. = 6.19$) και στο Πακιστάν ($M\text{Πακ.} = 5.64$) τα άτομα «συμφωνούν» με οικογενειακές αξίες που αφορούν τις υποχρεώσεις των μελών μέσα στην οικογένεια. Τέτοιες αξίες είναι «τα παιδιά πρέπει να φροντίζουν τους ηλικιωμένους γονείς τους», «τα

παιδιά πρέπει να υπακούν στους γονείς τους», «τα παιδιά πρέπει να βοηθούν στις δουλειές του σπιτιού», «οι γονείς πρέπει να διδάσκουν τρόπους συμπεριφοράς στα παιδιά τους», «οι γονείς δεν πρέπει να τσακώνονται μπροστά στα παιδιά τους». Στην Ολλανδία ($M\text{Ολ.} = 5.01$) και στην Ελλάδα ($M\text{Ελ.} = 5.01$), όπου δεν παρατηρήθηκε στατιστική σημαντικότητα, τα άτομα «κάπως συμφωνούν» με τις παραπάνω οικογενειακές αξίες (Σχήμα 2).

Παράγοντας 2: Ιεραρχικοί ρόλοι γονέων:

Στον παράγοντα των οικογενειακών αξιών «ιεραρχικοί ρόλοι των γονέων», που περιλαμβάνει αξίες όπως «ο πατέρας πρέπει να είναι ο χρηματοδότης», «η θέση της μητέρας είναι στο σπίτι», «ο πατέρας πρέπει να διαχειρίζεται τα χρήματα του σπιτιού», παρουσιάζεται δομική εννοιολογική ισοτιμία στις τρεις από τις τέσσερις χώρες, και συγκεκριμένα στην Ελλάδα, στην Ολλανδία και στη Χιλή. Ο έλεγχος με το κριτήριο του Scheffé ανέδειξε στατιστικά σημαντικές διαφορές μεταξύ των παραπάνω χωρών [$F(3,1025) = 468.983, p < .01$]. Η ανάλυση διακύμανσης έδειξε ότι στη Χιλή ($M\chi\lambda. = 3.89$) και στην Ελλάδα ($M\text{Ελ.} = 3.41$) τα άτομα «κάπως διαφωνούν» με το διαχωρισμό των ρόλων ανάμεσα στους γονείς, ενώ στην Ολλανδία ($M\text{Ολ.} = 2.24$) «διαφωνούν» (Σχήμα 2). Κοινό εύρημα και στις τρεις χώρες είναι

Σχήμα 2

Μέσοι όροι των παραγόντων των οικογενειακών αξιών ως προς τη χώρα.

ότι τα άτομα διαφωνούν με την αξία «η θέση της μητέρας είναι στο σπίτι».

Καθολικές διαστάσεις των αξιών και των οικογενειακών αξιών

Σχετικά με τις καθολικές διαστάσεις των αξιών και των οικογενειακών αξιών, όπως φαίνε-

ται στον Πίνακα 4, μόνο ο παράγοντας των οικογενειακών αξιών που αναφέρεται στις «υποχρεώσεις των γονέων προς τα παιδιά και των παιδιών προς τους συγγενείς» παρουσιάζει εννοιολογική ισοτιμία της δομής και στις τέσσερις χώρες, είναι δηλαδή καθολικός. Στη Χιλή τα άτομα συμφωνούν περισσότερο από τις άλλες χώρες για τις υποχρεώσεις των μελών μεταξύ τους και ακολουθεί το Πακιστάν.

Πίνακας 4

Καθολικές διαστάσεις των οικογενειακών αξιών

Οικογενειακές αξίες	Χώρα			
	Ελλάδα	Ολλανδία	Χιλή	Πακιστάν
Υποχρεώσεις των γονέων προς τα παιδιά και υποχρεώσεις των παιδιών προς τους συγγενείς	X	X	X	X

Πίνακας 5
Διαστάσεις των οικογενειακών αξιών σε τρεις χώρες

Χώρα				
Οικογενειακές αξίες	Ελλάδα	Ολλανδία	Χιλή	Πακιστάν
Ιεραρχικοί ρόλοι των γονέων	X	X	X	

Διαστάσεις σε τρεις χώρες

Ο Πίνακας 5 παρουσιάζει περιγραφικά τους παράγοντες που έχουν εννοιολογική ισοτιμία σε τρεις χώρες, οι οποίες είναι η Ελλάδα, η Ολλανδία και η Χιλή. Μόνο ο παράγοντας των οικογενειακών αξιών που αναφέρεται στους «ιεραρχικούς ρόλους των γονέων» περιλαμβάνει δομικά εννοιολογικά ισότιμες μεταβλητές στις παραπάνω χώρες. Οι υψηλότεροι μέσοι όροι παρατηρούνται στη Χιλή, ακολουθεί η Ελλάδα και, τέλος, η Ολλανδία.

Διαστάσεις σε δύο χώρες

Ο Πίνακας 6 παρουσιάζει τους εννοιολογικά δομικά ισότιμους παράγοντες σε δύο χώρες. Εννοιολογική δομική ισοτιμία σε δύο χώρες παρουσιάζεται στην Ελλάδα και στην Ολλανδία στον παράγοντα των αξιών «συναισθηματική αυτονομία, ανεξαρτησία του πνεύματος, ανωτερότητα».

Συζήτηση – Συμπεράσματα

Στόχος της παρούσας έρευνας ήταν να διερευνηθούμε την ύπαρξη ομοιοτήτων και διαφορών στις αξίες που οι φοιτητές θεωρούν ως βασικές αρχές στη ζωή τους και στις οικογενειακές αξίες που έχουν τα άτομα του δείγματος σε τέσσερις χώρες με διαφορετική πολιτισμική δομή: την Ελλάδα, την Ολλανδία, τη Χιλή και το Πακιστάν. Με την έρευνά μας αυτή θελήσαμε να διερευνηθούμε τα παρακάτω: 1) αν υπάρχουν καθολικά εννοιολογικοί παράγοντες στις χώρες που επιλέξαμε (Ελλάδα, Ολλανδία, Χιλή, Πακιστάν), και 2) ποιες διαφορές παρατηρούνται ανάμεσα στις τέσσερις χώρες όσον αφορά τις υπό μελέτη ψυχολογικές μεταβλητές των αξιών και των οικογενειακών αξιών.

Καθολικές διαστάσεις

Οικογενειακές αξίες: Ο παράγοντας των οικογενειακών αξιών που αναφέρεται στις «υπο-

Πίνακας 6
Διαστάσεις των αξιών σε δύο χώρες

Χώρα				
Αξίες	Ελλάδα	Ολλανδία	Χιλή	Πακιστάν
Συναισθηματική αυτονομία, ανεξαρτησία του πνεύματος, ανωτερότητα	X	X		

χρεώσεις των γονέων απέναντι στα παιδιά και στις υποχρεώσεις των παιδιών απέναντι στην οικογένεια και στους συγγενείς» είναι καθολικός και στις τέσσερις χώρες. Μπορούμε να πούμε ότι η οικογένεια αποτελεί σε όλα τα παραπάνω διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα σημείο αναφοράς και επαφής, ανεξαρτήτως της τοπικής εγγύτητας μεταξύ των μελών. Οι οικογενειακοί δεσμοί διαμορφώνονται και διατηρούνται ακόμα και όταν τα άτομα περνούν στο στάδιο της ενηλικίωσης (όπως οι φοιτητές που συμμετέχουν στην έρευνα) και απομακρύνονται από την οικογενειακή εστία.

Στην Ελλάδα οι φοιτητές συμφωνούν μερικώς με τις υποχρεώσεις των μελών μεταξύ τους, και συγκεκριμένα θεωρούν υποχρέωση των γονέων τους να τους στηρίζουν οικονομικά, αλλά ταυτόχρονα να μην παρεμβαίνουν στη ζωή τους και, ακόμα, να μη μαλώνουν μπροστά τους. Είναι γεγονός ότι στις μέρες μας, με τις οικονομικές και κοινωνικές αλλαγές, οι νέοι επιδιώκουν να ανεξαρτητοποιηθούν επαγγελματικά από την οικογένεια, αντιμετωπίζουν όμως δυσκολίες σε οικονομικό επίπεδο και ζητούν βοήθεια από το άμεσο οικογενειακό περιβάλλον τους. Αυτό, όμως, δε σημαίνει ότι η ελληνική οικογένεια σήμερα λειτουργεί όπως η εκτεταμένη οικογένεια παλαιότερα, στην οποία υπήρχε οικονομική, συναισθηματική αλληλεξάρτηση και η λήψη αποφάσεων ήταν από κοινού. Όπως λέει η Κατάκη (1989), τα άτομα προσπαθούν να συνδυάσουν το παλαιό με το καινούριο μέσα από αναθεώρηση των αξιών, αναπροσαρμόζοντας τις συμπεριφορές τους σταδιακά και σταθερά στο πέρασμα του χρόνου. Τα ευρήματά μας για τις υποχρεώσεις των γονέων απέναντι στα παιδιά και τις υποχρεώσεις των παιδιών προς την οικογένεια και τους συγγενείς συμφωνούν με ευρήματα άλλων ερευνών στην Ελλάδα (Georgas, 1989, 1993. Γιώτσα, 1999, 2003). Συγκεκριμένα στην Ελλάδα οι υποχρεώσεις των παιδιών προς τους συγγενείς (διατήρηση οικογενειακών σχέσεων, σεβασμός στους παππούδες, φροντίδα όταν γεράσουν) δείχνουν τη σημασία που έχει η διατήρηση των δεσμών με τα μέλη της εκτεταμένης οικογένειας

(Mylonas, Giotsa, Gari, Pavliopoulos, & Panagiotopoulou, 2006). Όπως επίσης αναφέρεται και στο μοντέλο κοινωνικής συνοχής (Hogg, 1987, 1992. Turner, 1982, 1984), η συμμετοχή του ατόμου στην ομάδα της οικογένειας καλλιεργεί θετικά συναισθήματα στο άτομο, καθώς οι συναισθηματικοί δεσμοί που αναπτύσσονται μεταξύ των μελών συμβάλλουν στο αίσθημα του «ανήκειν» του ατόμου στην ομάδα. Η τοπική εγγύτητα και η συχνότητα επαφής μεταξύ των μελών της πυρηνικής με την εκτεταμένη οικογένεια διευκολύνουν την κοινωνική υποστήριξη των μελών μεταξύ τους (με την παροχή οικονομικής και άλλου είδους βοήθειας σε κρίσιμες στιγμές), η οποία συμβάλλει στη διατήρηση των οικογενειακών αξιών. Συνοπτικά μπορούμε να πούμε ότι, παρ' όλο που στην Ελλάδα παρατηρείται μετάβαση από τη συλλογικότητα στον ατομικισμό (Hofstede, 1980. Schwartz, 1994), δε σημαίνει ότι οι Έλληνες φοιτητές απορρίπτουν όλες τις παραδοσιακές αξίες, αλλά μόνο εκείνες που σχετίζονται με την ιεράρχηση των ρόλων των γονέων (Georgas, 1989). Όπως επίσης φαίνεται από τα ευρήματά μας της έρευνάς μας, τίθεται υπό αμφισβήτηση η άποψη για ριζική μεταβολή της ελληνικής οικογένειας στα μεγάλα αστικά κέντρα, όπως, π.χ., στην Αθήνα.

Οι υψηλότεροι μέσοι όροι για τις «υποχρεώσεις των παιδιών προς τους γονείς τους» και για τους «ιεραρχικούς ρόλους των γονέων» εμφανίζονται στο Πακιστάν. Σύμφωνα με τις απαντήσεις των φοιτητών από το Πακιστάν, ο πατέρας πρέπει να είναι ο αρχηγός της οικογένειας, να είναι ο χρηματοδότης και να διαχειρίζεται τα χρήματα του σπιτιού. Η θέση της μητέρας είναι στο σπίτι, η οποία πρέπει να δέχεται τις αποφάσεις του πατέρα και να μεσολαβεί μεταξύ του πατέρα και των παιδιών. Σε αντάλλαγμα προς τους γονείς, τα παιδιά έχουν υποχρέωση να υπακούν τους γονείς τους, να τους φροντίζουν όταν γεράσουν, να βοηθούν στις δουλειές του σπιτιού και να εργάζονται για να βοηθούν την οικογένεια. Επίσης, έχουν υποχρέωση να σέβονται τους παππούδες τους. Είναι εύλογο ότι στο Πακιστάν (συλλογική κοινωνία) η επαφή με την οικογένεια διαφέρει

από τα άλλα πολιτιστικά περιβάλλοντα, καθώς οι υποχρεώσεις των παιδιών προς τους γονείς βρίσκουν σε μεγάλο βαθμό σύμφωνους τους φοιτητές του δείγματος και οι ρόλοι των συζύγων είναι διαχωρισμένοι σε εκτελεστικό και εκφραστικό ρόλο (Parsons, 1949, 1965). Οι εκτελεστικές δηλαδή δραστηριότητες αναφέρονται στο σύζυγο/πατέρα, ο οποίος είναι ο αρχηγός της οικογένειας και «κερδίζει το ψωμί της οικογένειας», και οι εκφραστικές δραστηριότητες αναφέρονται στη σύζυγο/μητέρα, η οποία ασχολείται με την ανατροφή των παιδιών και τη διατήρηση των οικογενειακών σχέσεων (Kingsbury & Scanzoni, 1993). Στο Πακιστάν δίνεται, όπως είναι φανερό, μεγάλη έμφαση στην υπακοή και στην εκπλήρωση των υποχρεώσεων του ατόμου απέναντι στην οικογένεια (Abd al Ati, 1997), αφού οι γονείς προωθούν αξίες όπως το σεβασμό στους μεγαλύτερους, τη διαπροσωπική αρμονία μέσα στην οικογένεια και την αμοιβαία αλληλεπίδραση μεταξύ των μελών (Stewart, Bond, Zaman, McBride-Chang, Rao, & Fielding, 1999). Ακόμα κι αν το ζευγάρι μετά το γάμο μένει χωριστά από την οικογένεια καταγωγής, διατηρούνται στενές σχέσεις με αυτήν και υπάρχει αλληλεξάρτηση μεταξύ των μελών. Σύμφωνα με το μοντέλο της Kagitcibasi (1996), στο Πακιστάν παρατηρείται το συλλογικό σχήμα οικογένειας.

Όσον αφορά την Ελλάδα και τη Χιλή, βάσει των ευρημάτων, παρατηρείται συναισθηματική εξάρτηση και δέσιμο ανάμεσα στα μέλη της «εκτεταμένης οικογένειας», ενώ ταυτόχρονα έχει αναπτυχθεί υλική ανεξαρτησία, τα άτομα δηλαδή έχουν οικονομική και επαγγελματική δραστηριότητα ανεξάρτητα από τα μέλη της εκτεταμένης οικογένειας. Το σχήμα οικογένειας που επικρατεί στις δύο αυτές χώρες, σύμφωνα με την Kagitcibasi (1996), είναι το συνθετικό.

Συνοψίζοντας τα παραπάνω, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι ένα κοινό φαινόμενο που παρατηρείται στη σημερινή μορφή οικογένειας στις τρεις από τις τέσσερις χώρες του δείγματος (στην Ελλάδα, στη Χιλή και στο Πακιστάν) είναι η διατήρηση των οικογενειακών σχέσεων με τους συγγενείς, και ιδιαίτερα σε καταστάσεις κρίσης

υπάρχει συναισθηματική και οικονομική υποστήριξη των συγγενών μεταξύ τους.

Διαστάσεις σε τρεις χώρες

Οι οικογενειακές αξίες, και συγκεκριμένα οι «ιεραρχικοί ρόλοι των γονέων», παρουσιάζουν εννοιολογική ισοτιμία στην Ελλάδα, στην Ολλανδία και στη Χιλή. Όπως ήταν αναμενόμενο, στην Ελλάδα και στη Χιλή «διαφωνούν μερικώς» με το διαχωρισμό των ρόλων των γονέων, ενώ στην Ολλανδία «διαφωνούν». Τα ευρήματα της έρευνάς μας στο θέμα αυτό συμφωνούν με ευρήματα άλλων ερευνών για τις παραδοσιακές οικογενειακές αξίες στην Ελλάδα (Γεώργας, 1986. Georgas 1989. Γεώργας, Χριστακοπούλου, Μυλωνάς, & Schwartz, 1992), στις οποίες οι φοιτητές δηλώνουν ότι απορρίπτουν την ιεράρχηση των ρόλων στα δύο φύλα (ο πατέρας είναι ο αρχηγός της οικογένειας, ο πατέρας παίρνει αποφάσεις, η μητέρα πρέπει να δέχεται τις αποφάσεις του πατέρα, η μητέρα πρέπει να είναι στο σπίτι), χωρίς αυτό να σημαίνει ότι διαφωνούν με τις υποχρεώσεις των γονέων απέναντι στα παιδιά και τις υποχρεώσεις των παιδιών απέναντι στους συγγενείς.

Οι Έλληνες φοιτητές συμφωνούν με τις αξίες της παραδοσιακής οικογένειας που αφορούν τη διατήρηση των οικογενειακών σχέσεων με τους συγγενείς, το σεβασμό προς τους παππούδες, τη βοήθεια προς τους γονείς και τις υποχρεώσεις των παιδιών προς την οικογένεια, αξίες οι οποίες εξακολουθούν να έχουν ισχύ και στη νεότερη γενιά.

Στη Χιλή, με τη συμμετοχή της γυναίκας στην αγορά εργασίας, συχνά υπάρχει διαφωνία με τις παραδοσιακές οικογενειακές αξίες για την ιεράρχηση των ρόλων των δύο φύλων, σύμφωνα με τις οποίες ο πατέρας κερδίζει το ψωμί και η μητέρα ασχολείται στο σπίτι με τα παιδιά. Στη σημερινή εποχή γίνεται προσπάθεια συνύπαρξης των παλαιών αξιών με νέες οικογενειακές αξίες, όπως είναι η αυτονομία, η επιλογή της μητρότητας, η οικονομική ανεξαρτησία της γυναίκας (Arriagada, 2002).

Διαστάσεις σε δύο χώρες

Ο παράγοντας των αξιών «*υπεροχή, συναισθηματική αυτονομία, ανεξαρτησία πνεύματος*» παρουσιάζει εννοιολογική ισοτιμία στην Ελλάδα και στην Ολλανδία. Μια ερμηνεία για το εύρημα αυτό θα μπορούσε να δοθεί αν λάβουμε υπόψη την τοποθέτηση των χωρών στον άξονα «*ατομικισμός – συλλογικότητα*» (Hofstede, 1980. Kagitçibasi & Berry, 1989). Η σύγκριση των μέσων όρων δείχνει ότι ο υψηλότερος μέσος όρος βρίσκεται στην Ελλάδα και ακολουθεί η Ολλανδία. Τα ευρήματα αυτά δε συμφωνούν με ευρήματα άλλων ερευνών και δεν επιβεβαιώνεται η υπόθεση ότι στις ατομικιστικές κοινωνίες, όπως είναι η Ολλανδία, καλλιεργούνται αξίες που προωθούν την αυτονομία και την ανεξαρτησία του ατόμου, ενώ σε κοινωνίες που διατηρούν χαρακτηριστικά συλλογικής κοινωνίας, όπως είναι η Ελλάδα, καλλιεργούνται αξίες που δίνουν έμφαση στην υπακοή, στη συνεργασία και στη συμμόρφωση του ατόμου (Hofstede, 1980. Hui & Triandis, 1985. Triandis, 1995). Μήπως, όμως, το εύρημα ότι στην Ελλάδα τα άτομα θεωρούν σημαντικές αξίες όπως «*να είμαι ανεξάρτητος*», «*να επιλέγω μόνος μου τους στόχους μου*» θα έπρεπε να εγείρει το ερώτημα αν η Ελλάδα στρέφεται προς τον ατομικισμό;

Από τα παραπάνω ευρήματα είναι φανερό ότι ο θεσμός της οικογένειας, με διαφοροποιήσεις, βέβαια, ανάλογα με το πολιτισμικό πλαίσιο, διατηρείται με σταθερότητα στις συλλογικές και στις ατομικιστικές κοινωνίες του δείγματός μας. Η έρευνά μας επιβεβαιώνει, επίσης, ευρήματα άλλων ερευνών για την παροχή βοήθειας και υποστήριξης του οικογενειακού δικτύου σε κρίσιμες στιγμές (Γεώργας, & Δραγώνα, 1988. D'Costa, 1985. Demos, 1970. Jayakody, Chatters, & Taylor, 1993. Lee, 1979. Segalen, 1986. Uzoka, 1979) και δεν υποστηρίζει την άποψη του Parsons (1949, 1965) για χαλάρωση των δεσμών από τους συγγενείς και απομάκρυνση του ατόμου από την ευρύτερη εκτεταμένη οικογένεια. Ειδικότερα στην Ελλάδα, η εκτεταμένη οικογένεια παρατηρείται και σε αστικές περιοχές (Γεώργας, 1986), με δια-

φοροποιήσεις, που την κάνουν λειτουργική. Όπως αναφέρει σε άρθρο της η Μαράτου-Αλιπράντη (1990), η αγροτική οικογένεια στην Ελλάδα μετασηματίζεται στο πέρασμα του χρόνου, χωρίς όμως να χάνει την παραδοσιακή της δομή. Παρά τη διάδοση των αστικών τρόπων ζωής και κατανάλωσης, η ανάπτυξη δε συντελεί στην εξασθένηση των δεσμών συγγένειας και στην αντικατάσταση των παραδοσιακών λειτουργιών και πρακτικών τους από νεότερες και σύγχρονες. Συμπεραίνουμε, λοιπόν, ότι η διαδικασία μετάβασης από την παράδοση στον εκσυγχρονισμό δεν είναι ευθύγραμμη, περνώντας από μια ενδιάμεση βαθμίδα, αλλά είναι πολύπλοκη και σύνθετη, ενώ το παλιό με το καινούριο συχνά συνυπάρχουν (Μαράτου-Αλιπράντη, 1990). Η μορφή δηλαδή της οικογένειας που συναντάται σε αστικές περιοχές είναι η αστική εκτεταμένη οικογένεια (Γεώργας, 2000).

Συνοψίζοντας, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι μέσα από την παρούσα έρευνα εντοπίσαμε την ύπαρξη καθολικών (ηθικών) διαστάσεων καθώς και πολιτισμικά μοναδικών (ηθικών) στοιχείων στις αξίες και στις οικογενειακές αξίες σε τέσσερις χώρες, που εκπροσωπούν διαφορετικές «γεωγραφικές ζώνες» και απαντώνται σε διαφορετικές ομάδες στις πολιτισμικές ταξινομίες με βάση συνδυασμό οικολογικών, οικονομικών και κοινωνικών δεικτών (Georgas & Berry, 1995. Georgas, Van de Vijver, & Berry, 2004).

Τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας μπορούν να αξιοποιηθούν για να εξηγηθεί ένα μέρος της κοινωνικής συμπεριφοράς των ατόμων σε συγκεκριμένα πολιτισμικά πλαίσια (Rohner, 1984). Η μελέτη των πολιτισμών, της οικογένειας και ψυχολογικών μεταβλητών, όπως είναι στην έρευνά μας οι αξίες και οι οικογενειακές αξίες, μας βοηθάει να κατανοήσουμε τις ομοιότητες και τις διαφοροποιήσεις στη δομή και στη λειτουργία της οικογένειας σε διαφορετικούς πολιτισμούς.

Βιβλιογραφία

- Abd al Ati, H. (1997). *The family structure in Islam*. Maryland: International Graphics Printing Service.
- Arriagada, I. (2002). Cambios y desigualdad en las familias latinoamericanas. *Revista de la CEPAL*, 77, 143-161.
- Buss, D. M. (1986). Can a social science be anchored in evolutionary biology? Four problems and a strategic solution. *Revue européenne des Sciences Sociales*, 24, 41-50.
- Cattell, R. (1966). The scree test for the number of factors. *Multivariate Behavioral Research*, 1, 245-276.
- Γεώργας, Δ. (1986). Οικολογική Ψυχολογία: Ελληνική πραγματικότητα. *Νέα Παιδεία*, 39, 53-71, και 40, 49-65.
- Γεώργας, Δ. (1990). Οικογενειακές αξίες στη σύγχρονη εποχή. Στο Α. Κаланτζή-Αζίζι & Ν. Παρίση (Επιμ.), *Οικογένεια: Ψυχοκοινωνικές-Ψυχοθεραπευτικές προσεγγίσεις* (σ. 17-41). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Γεώργας, Δ. (2000). Η ψυχοδυναμική της οικογένειας στην Ελλάδα: Ομοιότητες και διαφορές με άλλες χώρες. Στο Α. Κаланτζή-Αζίζι & Η. Μπεζεβέγκη (Επιμ.), *Θέματα επιμόρφωσης/επαισητοποίησης στελεχών ψυχικής υγείας παιδιών και εφήβων*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Γεώργας, Δ., & Δραγώνα, Θ. (1988). Κοινωνική υποστήριξη και η σχέση της με το ψυχοκοινωνικό στρες, τα ψυχοσωματικά συμπτώματα και το άγχος. *Ψυχολογικά θέματα*, 1(2), 5-22.
- Γεώργας, Δ., Χαντζή, Α., Γκαρή, Α., Μυλωνάς, Κ., Ντάλλα, Μ., Ανδρεοπούλου, Σ., & Παναγιωτοπούλου, Π. (2004). Στάσεις απέναντι στην Ευρώπη και εθνική ταυτότητα. *Ψυχολογία*, 11(1), 87-105.
- Γεώργας, Δ., Χριστακοπούλου, Σ., Μυλωνάς, Κ., & Schwartz, S. (1992). Οικουμενικές αξίες: Ελληνική πραγματικότητα. *Ψυχολογικά Θέματα*, 5, 7-25.
- Chinese Culture Connection (1987). Chinese values and the search for culture-free dimensions of culture. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 18, 143-64.
- Γιώτσα, Α. (1999). Ο προσωπικός χώρος και η γειτονιά. Διαπολιτισμική έρευνα σε γειτονιές της Γενεύης, της Αθήνας και της Κεφαλονιάς. *Ψυχολογία*, 6, 124-136.
- Γιώτσα, Α. (2003). Αξίες και συναισθηματική εγγύτητα των μελών της ελληνικής οικογένειας: Ερευνητικά δεδομένα. Στο Α. Β. Ρήγα (Επιμ.), *Το Κομτί της Πανδώρας. Οικογένεια και η διαπολιτισμική της ταυτότητα σήμερα* (σ. 232-245). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- D'Costa, R. (1985). Family and generations in sociology: A review of recent research in France. *Journal of comparative studies*, 16, 319-327.
- Demos, J. (1970). *A Little Commonwealth: Family Life in Plymouth Colony*. New York: Oxford University Press.
- Georgas, J. (1989). Changing family values in Greece: From collectivist to individualist. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 20, 80-91.
- Georgas, J. (1991). Intrafamily acculturation of values in Greece. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 22, 445-457.
- Georgas, J. (1993). An ecological-social model for indigenous psychology: The example of Greece. In U. Kim & J. W. Berry (Eds.), *Indigenous Psychologies: Theory, Method and Experience in Cultural Context* (pp. 56-78). Newbury Park, CA: Sage.
- Georgas, J., & Berry, J. W. (1995). An ecocultural taxonomy for cross-cultural psychology. *Cross-Cultural Research*, 29, 121-157.
- Georgas, J., Berry, J. W., Van de Vijver, F., Kagitcibasi, C., & Poortinga, Y. H. (2006). *Families across cultures: A 30 nation psychological study*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Georgas, J., Van der Vijver, F., & Berry, J. W. (2004). The ecocultural framework, ecosocial indicators and psychological variables in cross-cultural research. *Journal of Cross-Cultural Psychology*.
- Hofstede, G. (1980). *Culture's consequences*. Beverly Hills, CA: Sage.

- Hogg, M. A. (1987). Social identity and group cohesiveness. In H. C. Turner, M. A. Hogg, P. J. Oakes, S. D. Reicher, & M. Wetherell (Eds.), *Rediscovering the social group: A self categorization theory*. Oxford and New York: Blackwell.
- Hogg, M. A. (1992). *The social psychology of group cohesiveness: From attraction to social identity*. New York: Harvester Wheatsheaf.
- Hui, C. H., & Triandis, H. C. (1985). Measurement in cross-cultural psychology: A review and comparison of strategies. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 16, 131-152.
- Hutter, M. (1981). *The changing family: Comparative perspectives*. New York: Wiley.
- Jayakody, R., Chatters, L. M., & Taylor, R. J. (1993). Family support to single and married African American mothers: The provision of financial, emotional and child care assistance. *Journal of Marriage and the Family*, 55, 261-276.
- Kagitçibasi, C. (1994). A critical appraisal of individualism and collectivism. In U. Kim, H. C. Triandis, C. Kagitçibasi, S.-C. Choi, & G. Yoon (Eds.), *Individualism and collectivism* (pp. 52-65). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Kagitçibasi, C. (1996). *Family and human development across cultures*. Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum.
- Kagitçibasi, C., & Berry, J. W. (1989). Cross-cultural Psychology: Current research and trends. *Annual Review of Psychology*, 40, 493-531.
- Κατάκη, Χ. (1989). *Η σύγχρονη οικογένεια στα πρόθυρα της μεταβιομηχανικής εποχής: Μορφογενετικές αναθεωρήσεις και ανακατατάξεις*. Διάλεξη: Ελληνική Εταιρεία Ψυχικής Υγιεινής και Νευροψυχιατρικής του Παιδιού.
- Kim, U., Triandis, H. C., Kagitçibasi, C., Choi, S.-C., & Yoon, G. (1994). *Individualism and collectivism*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Kingsbury, N., & Scanzoni, J. (1993). Structural-functionalism. In P. G. Boss, W. J. Doherty, R. La Rossa, W. R. Schumm, & S. K. Steinmetz (Eds.), *Sourcebook of family theories and methods* (pp. 195-217). New York: Plenum Press.
- Kluckhohn, C. (1951). Values and value orientation in the theory of action. In T. Parsons & E. A. Shils (Eds.), *Toward a general theory of action* (pp. 388-433). Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Kluckhohn, C., & Strodtbeck, F. (1961). *Variations in Value Orientations*. Evanston, IL: Row, Peterson.
- Lee, D. (1979). Effects of social networks on the family. In W. R. Burr, R. Hill, I. F. Nye, & I. L. Reiss (Eds.), *Contemporary Theories About the Family (Vol. 1)*. New York: The Free Press.
- Maccoby, E. (1995). Ο ρόλος των γονέων στην κοινωνικοποίηση των παιδιών: Μια ιστορική αναδρομή. Στο Γ. Κουγιουμουτζάκης, *Αναπτυξιακή Ψυχολογία*. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.
- Μαράτου-Αλιπράντη, Λ. (1990). *Δομικά χαρακτηριστικά και παραδοσιακές λειτουργίες της αγροτικής οικογένειας: Εμπειρικές έρευνες*. ΕΚΚΕ, 73-105.
- McGoldrick, M., Heiman, M., & Carter, B. (1993). The changing family life cycle. In F. Walsh (Ed.), *Normal Family processes* (pp. 405-443). New York/ London: The Guilford Press.
- Minturn, L., & Lambert, W. (1964). *Mothers of six cultures*. New York: John Wiley.
- Mylonas, K., Giotsa, A., Gari, A., Pavlopoulos, V., & Panagiotopolou, P. (2006). Greece. In J. Georgas, J. W. Berry, F. van de Vijver, C. Kagitçibasi, & Y. H. Poortinga (Eds.), *Families across cultures: A 30 nation psychological study*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Παπαστάμου, Σ. (2001). Τα τέσσερα επίπεδα ανάλυσης της κοινωνιοψυχολογικής πραγματικότητας και της ερευνητικής πρακτικής. Στο Σ. Παπαστάμου, *Εισαγωγή στην Κοινωνική Ψυχολογία*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Parsons, T. (1949). The social structure of the family. In R. N. Anshen (Ed.), *The Family: Its functions and destiny*. New York: Harper.
- Parsons, T. (1965). The normal American family.

- In S. M. Farber (Ed.), *Man and civilization: The Family's Search for Survival* (pp. 34-36). New York: McGraw-Hill.
- Poortinga, Y. H. (1989). Equivalence of cross-cultural data: An overview of basic issues. *International Journal of Psychology*, 24, 737-756.
- Rohner, R. (1984). Toward a conception of culture for cross-cultural psychology. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 15, 111-138.
- Rokeach, M. (1968). *Beliefs, attitudes and values*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Schwartz, S. H. (1994). Beyond individualism-collectivism: New cultural dimensions of values. In U. Kim, H. C. Triandis, C. Kagitçibasi, S.-C. Choi, & G. Yoon (Eds.), *Individualism and collectivism: Theory, method, and applications* (pp. 85-119). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Schwartz, S. H., & Bilsky, W. (1987). Toward a psychological structure of human values. *Journal of Personality and Social Psychology*, 53, 550-562.
- Schwartz, S. H., & Bilsky, W. (1990). Toward a theory of the universal content and structure of values: Extensions and cross-cultural replications. *Journal of Personality and Social Psychology*, 53, 550-562.
- Schwartz, S. H., & Bilsky, W. (1992). Universals in the content and structure of values: Theoretical advances and empirical tests in twenty countries. In M. P. Zanna (Ed.), *Advances in experimental social psychology* (Vol. 25, pp. 1-65). San Diego, CA: Academic Press.
- Segalen, M. (1986). *Historical anthropology of the family*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Smith, P. B., & Schwartz, S. H. (1997). Values. In J. W. Berry, M. H. Segall, & C. Kagitçibasi (Eds.), *Handbook of Cross-Cultural Psychology* (2nd ed., Vol. 3). Boston: Allyn and Bacon.
- Smith, P., & Bond, M. H. (2005). *Διαπολιτισμική Κοινωνική Ψυχολογία* (Επιμ. Α. Παπαστυλιανού). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Stewart, S. M., Bond, M. H., Zaman, R. M., McBride-Chang, C., Rao, N., & Fielding, R. (1999). Functional parenting in Pakistan. *International Journal of Behavioral Development*, 23, 747-770.
- Triandis, H. C. (1986). Collectivism vs individualism: A reconceptualization of a basic concept in cross-cultural psychology. In C. Bagley & G. Verma (Eds.), *Personality, cognition and values: Cross-cultural perspectives of childhood and adolescence*. London: McMillan.
- Triandis, H. C. (1995). *Individualism & collectivism*. Boulder: Westview.
- Triandis, H. C., Bontempo, R., Betancourt, H., Bond, M., Leung, K., Brenes, A., Georgas, J., Hui, C. H., Marin, G., Setiadi, B., Sinha, J. B. P., Verma, J., Spangenberg, J., Tousard, H., & De Montmollin, G. (1986). The measurement of the etic aspects of individualism and collectivism across cultures. *Australian Journal of Psychology*, 38, 257-267.
- Trompenaars, F. (1993). *Riding the waves of Culture*. London: Brealey.
- Turner, J. C. (1982). Towards a cognitive redefinition of the social group. In H. Tajfel (Ed.), *Social identity and intergroup relations* (pp. 15-40). London: Cambridge University Press.
- Turner, J. C. (1984). Social identification and psychological group formation. In Tajfel (Ed.), *The social dimension: European developments in social psychology* (Vol. 2, pp. 518-538). Cambridge: Cambridge University Press.
- Uzoka, A. F. (1979). The myth of the nuclear family. *American Psychologist*, 34, 1095-1106.
- Van de Vijver, F. J. R., & Poortinga, Y. H. (2002). Structural equivalence in multilevel research. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 33, 141-156.
- Whiting, B., & Whiting, J. W. M. (1975). *Children of six cultures: A psycho-cultural analysis*. Cambridge: Harvard.

Values and family: A cross-cultural study

ARTEMIS GIOTSA

University of Ioannina, Greece

ABSTRACT

The present study investigates the existence of resemblances and differences concerning the values and the family values in four countries with different cultural structure: Greece, Holland, Chile and Pakistan. The sample was consisted of 1.187 students, age of 18-25 years. The measure of values and family values was based on *Schwartz' Values Scale* and on *Georga's Family Values Scale*. We used the method of *Structural Equivalence*. The purpose of the Structural Equivalence is to determine to what extent the construct of variables is similar across cultures. The results demonstrate universal family values concerning the obligations between the members of the family system. In Greece there are some resemblances to the family in Chile, Pakistan and Holland independently of the cultural context (collectivism-individualism).

Key words: Family, Family values, Cross-cultural psychology.

Address: Artemis Giotsa, Department of Preschool Education, Faculty of Educational Sciences, University of Ioannina, 451 10 Ioannina, Greece. Tel.: 0030-26510-95767, E-mail: agiotsa@cc.uoi.gr

Recidivism among juvenile delinquents: Self-reported sociodemographic characteristics, behavioural features and perceptions of delinquency

STAVROS P. KIRIAKIDIS
University of Stirling, Scotland

ABSTRACT

While certain background factors have been repeatedly associated with juvenile delinquency, the perceptions that this group develops with regard to their own offending behaviour has not been given enough attention, neither has the influence of these background factors on the development of these cognitions. The present article attempts to describe several sociodemographic, legal and institutional characteristics of young offenders held in custody in the largest institution of young offenders in Scotland and reports certain behavioural, normative and control beliefs of the young offenders with reference to their offending behaviour in the future. The first aim was to describe those issues and then to assess their relationships. In addition, it explores how their beliefs of future offending are related to their characteristics. The main interest was to discover the relative incidence, distribution and interrelations of certain variables of interest in a representative sample of 152 young offenders of the largest Scottish Young Offenders' Institution. The inmates took part in a scheduled interview and filled in a questionnaire assessing their perceptions of offending. Despite the exploratory and descriptive nature of the article, the results are however informative about the relations of social factors in the development of individual perceptions of offending which could be of interest to the staff of the prison service responsible for the rehabilitation of the individual offender.

Key words: Juvenile delinquency, Young offenders, Inmates.

Certain studies have been conducted to identify possible correlates of persistent offenders that are not dissimilar from the main correlates of delinquency. Dysfunctional family characteristics (Loeber & Stouthamer-Loeber, 1998; Masten & Coatsworth, 1998; Loeber & Dishion, 1983; Ganzer & Sarason, 1973), social instability (McLoyd, 1998), poor educational and employment attainment (Farrington & West, 1993; Myner et al., 1998), substance abuse (Myner et al., 1998) are among the most important. The main feature of the lit-

erature about recidivism is that the theoretical framework mainly employed is that of social criminology.

The main correlates searched and actually identified are mainly social factors (Binder, 1988), which are regarded as criminogenic and reflect the trend for issues of delinquency being examined through the sociological perspective and with the subsequent suggestion that, unless crucial changes are put forward by society for a change in societal structures, the problem of delinquency

---

Note: The research of this article was financially supported by the Greek State Scholarships Foundation.

Address: Stavros P. Kiriakidis, 29 Kapetanaki Str., 173 42 Ag. Dimitrios, Greece. E-mail: skyriak@syros.aegean.gr